

A közlekedőedények bámulatra méltó tevékenysége

Szokolczay Lajos: *A táj lélekarca. Képzőművészeti tanulmányok, esszék, kritikák 2005–2020*
Budapest, Kalota Művészeti Alapítvány, Napkút Kiadó, 2021, 1056 oldal

A *Napút online* 2021-ben, Szokolczay Lajos nyolcvanadik születésnapja alkalmából közreadott összeállításában olvasható Ködöböcz Gábor *Agria*-főszerkesztő terjedelmes, a kiváló irodalomtörténész, művészeti író és művészetkritikus egyéniségét, életútját, szerteágazó munkásságát, alkotói elveit, munkamódszerét megrajzoló, tíz évvel korábban rögzített, aktualizált beszélgetése, amelynek során fontos kérdéseket és válaszokat fogalmazott meg az ünnepelt: „Aki fejét adja az egyetemes magyar irodalom istápolására, annak – ha tisztességesen végzi a dolgát – se éjjele, se nappala, se családja nincs. Csak feladat van. Csak ezer-millió oldalak vannak, az olvasás Himalájája. S aki ezt nem tudja – akár idő híján, akár kényelemszeretetből, akár nemtörődömségből – megmászni, az ne vállaljon ilyen szerepet. Ne vállaljon, mert istennek és embernek is vét. Megakasztja azt a keretet, amelynek hűség, odaadás a neve. Rákényszeríthető-e bárkire is, hogy a kortárs magyar művészetet (rengeteg munkával!) egyetlen *glóbusznak* lássa? Pedig az, hiszen a képző-, a zene- és a színházművészet, akár csak az irodalom, ugyanabból a valóságból – a huszadik és huszonegyedik század magyar valóságából, s nem utolsósorban *álmából* – táplálkozik. Azt teszi – mit teszi, fölteként *avatja* – élvezhető, esztétikailag leírható-megfogható gyönyörre. Aki – csak egy példát az ezerből – nem veszi észre, hogy a Vidnyánszky Attila rendezte opera, a *Jenufa* jég-kereszt-építése – benne a megölt csecsemő – nemcsak Pilinszky *Harmadnaponjához* áll közel, hanem Deim Pál ötvenhatos bábujához és a szakralitása révén izzó valamelyik Hager Ritta-gobelinhez is, az keveset (pontosabban, nem eleget) tud a műfajok és műformák közötti közlekedő-

edények – a hatalmas befogadóképességű vivő-erek – hasznos, olykor bámulatra méltó tevékenységéről.”

Nos, a magyar művészet „egyetlen glóbusznak látásának” és láttatásának eltökélt, határozott szándéka munkál Szokolczay Lajos művészeti témájú írásait összefogó és összefoglaló könyveinek hátterében és lapjain. A szerző termékeny irodalomtörténész, a Kárpát-medencei magyarság irodalmát szerves egységben vizsgáló és tolmácsoló tevékenysége mellett már az ezredforduló előtt megjelent írásaiban – tanulmányaiban, esszéiben –, majd az ezeket az értekezéseket önálló gyűjteményekké rendezett köteteiben is jelentős szerepet kaptak a vizuális művészetek. Csupán a legfontosabbakat említve, egymást követte *A csavargó esztétikája* (irodalmi és képzőművészeti esszék és kritikák, Balassi Kiadó, 1996) és a *Korfurdaló* (irodalom, színház, képzőművészet, Széphalom Könyvműhely, 1999); ezután a 2000-es években a 2006-os *Kikötő* című (Hungarovox) művészeti napló-könyv, a 2010-es *Párbeszéd és perbeszéd* című (Magyar Napló), a művészekkel folytatott beszélgetéseket közlő gyűjtemény, majd a 2016-ban a Ráció Kiadó által gondozott *Időlámpa* című, a 2011 és 2013 közötti művészeti írásokat felölelő kiadvány. 2015-ben a Cédus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó vállalkozásaként hagyta el a nyomdát Szokolczay Lajos válogatott művészeti írásainak *Nagybányától Picassóig* című, csaknem ezeroldalas azon kötete, amelyet a közelmúltban egy újabb, ugyancsak ezeroldalas könyv követett: *A táj lélekarca* című, *Képzőművészeti tanulmányok, esszék, kritikák 2005–2020* alcímű, nagyszabású kiadvány. *A táj lélekarca* gerincét a 2014 és 2019 között született szövegek alkotják, amelyekhez mintegy kiegészítésként kapcsolódnak a 2005 és 2013 közötti időszakban írt tanulmányok és esszék.

A jelenkori (határokon belüli és határokon túli) magyar művészet minden ágát-bogát időrendben feltérképező, megannyi jelenségét, kezdeményezését, törekvését, alkotóinak mű-világát elemző eszmefuttatások keletkezési körülményeiről – és talán ez a kötet egyetlen hiányossága – nem tudhatunk meg fontosnak ítélni tényezőket, illetve információkat: a szerző és a hatalmas munkát végző szerkesztő sajnos nem tájékoztat arról, hogy a különböző műfajú írások milyen alkalomból vagy milyen alkalomra, milyen céllal, milyen körülmények között keletkeztek, hol és pontosan mikor kaptak nyilvánosságot vagy jelentek meg korábban. Csak találgathatunk, hogy esetenként egykor elhangzott kiállításmegnyitót, kiállításikatalógus-bevezetőt vagy valamely folyóiratban, heti- vagy napilapban megjelent kiállításmertetőt, kritikát, önálló tárlatot, kisebb-nagyobb csoportos bemutatót, országos hatókörű ágazati vagy műfaji seregszemlét elemző-ismertető dolgozatot, alkotói portrét olvashatunk a rendszerint két-három oldalas írásokat lapozgatva, de szerepelnek a gyűj-

teményben műelemzések, szoboravatók, művészetikönyvrecenziók, egy-egy művészt üdvözlő ünnepi köszöntők, laudációk és temetési búcsúbeszéddek is. A rövidebb eszmefuttatások mellett néhány nagyobb lélegzetű tanulmány is megjelent a vaskos kiadványban, mint a *Határon túli magyar képzőművészet. Egy vázlat vázlat* című, forrásértékű áttekintés. A feltételezett, de mégiscsak valóságos műfaji sokszínűség mellett árulkodó tényezők, üde változatosságúak a színterek is, amelyekre a címek és az alcímek utalnak a művészek működési helyeként, illetve a művek földrajzi kötődése és a kiállítások helyszíne révén. A Magyarország nagyobb és kisebb városainak és falvainak és a trianoni határokon túli magyar települések múzeumaiba, kiállítótermeibe, galériáiba, műtermeibe tett sűrű látogatásokról tanúskodnak a Szokolczay Lajos által rögzített dolgozatok, így Budapest központi és periférikusnak vélt művészeti intézményei mellett Olaszliszka, Dunaszerdahely, Érd, Tatabánya, Leányfalu, Pécs, Révkomárom, Tokaj, Eger, Miskolc, Székesfehérvár, Esztergom, Beregszász, Zalaegerszeg, Kis- és Nagymaros, Szatmárnémeti, Ráckeve, Szentendre, Szekszárd, Tököl, Sepsiszentgyörgy, Gödöllő, Kecskemét – és még hosszan sorolhatnánk – jelzi a művészeti írói figyelem már-már (közép-európai viszonylatban) határtalan határait.

A táj lélekarca kötet írásai révén Szokolczay Lajossal visszapillantunk a XX. század művészetére is – a ma már lezárult munkásságú mesterek életművét és napjaink idősebb alkotóinak korai korszakait idézve –, de azért a szerző főként az új évezred, az új évszázad első két évtizedének művészeti krónikáját írja: mintegy szélesvásznú panorámaképet tárva az olvasók elé a jelenkor művészeiről és művészetéről. Az egyéni és a csoportos fellépéseket dokumentálván és az ezáltal kristályosodó művészeti jelenségeket értelmezvén festőművészek, grafikusok (illusztrátorok és karikatúristák), szobrászok, az iparművészeti ágazatok alkotói (textilesek, keramikusok, üvegművészek), valamint fotográfusok, belsőépítészek, művészkönyvalkotók, tűzzománcművészek, a mail-art és az elektrográfia művelőinek éles vonásokkal megjelenített alkotói portréi rajzolódnak meg. (A vállalkozás nagyszabású voltát, a szerző művészetírói elhivatottságát igazolhatja, hogy a névmutató negyven, hosszú oldalon keresztül sorolja a tárgyalt és a könyvben megidézett alkotók névsorát és hivatkozásait.) Egy-egy művész produkciója hosszabb vagy rövidebb idő múltán újra meg újra a művészetkritikus mérlegére kerül, így nyomon követhetünk fordulatokat, korszakváltásokat vagy teljes pályaképalakulásokat is. A vállalkozás perdöntő tényezői, megértő szakmai szeretettel övezett alanyai a magyar művészet különböző generációinak alkotói: díjakkal elismert mesterek és a viszonylagos ismeretlenségben dolgozó művészek, a nagy öregek és a középgeneráció képviselői, akiknek

hangsúlyos szerepeltetése mellett a pályakezdők, a fiatalok is bizalommal fordulnak felkéréseikkel és interpretációs megbízásaikkal a fantasztikus munkabírású, mindig ropant alapos munkát végző Szakolczay Lajoshoz, akit nem visznek tévútra szakmai vagy ízlésbeli elfogultságok, diszkriminatív stíluspreferenciák, divatjelenségek, aki minden műben a gondolat mélységét, a kifejezés érvényességét és hitelét kutatja, s nem feledkezik meg a mesterség, a kivitel tökélyének követelményéről és megbecsüléséről sem.

Szakolczay Lajos nem művészettörténész, hanem művészetkritikus, illetve művészeti író, aki így elkerülheti és el is kerüli a szakzsargon útvesztőit és csapdáit, és sok esetben irodalmi stílusban, költői hevülettel, de mindig érzékletesen kifejezőn, láttató erővel fogalmazhat. Olvasmányos tárgyalásmódját meghatározza a széles körű szakmai tájékozottság, az irodalmi, a társművészeti analógiák magától értetődő felvetése, az értelmezés egyéni útjainak bejárása, továbbá a hűvös dokumentációs szándék és a szigorú kritikai szemlélet érvényesítésének finom egyensúlya. E varázslatos, magával ragadó tárgyalásmód illusztrálása gyanánt idézhetjük meg a Csíkszentmihályi Róbert szobrászművész budapesti, a Párbeszéd Házában rendezett kiállítását kísérő Szakolczay-jegyzetek egyik részletét: „Nem tudhatni biztosan, csupán sejthető, hogy a harmincalakos búcsú (*Mind elmegyünk* – 2009), a huszonhárom figurát szintén menetoszlopba terelő *Sablonok* (2011) – mindkettő bronz – és a 2005-ös, a biblikus vizekről az élet vizére evező *Kőbárka* (2015) abból az élettapasztalatot, bölcsességet, plasztikai nívumot magában hordozó korábbi – egyszerűen zseniális – kispasztikai arzenálból merített (innen a nemes alap!), amelyben a korai, Krisztus kereszthalálára építő *Háború* (1970, vas) éppolyan biztos pont, mint a szelídség és barbárság ötvözetét magában foglaló *Oltár* (1986, bronz), az egyszerűségében is megejtő *Alkony* (1991, bronz), vagy éppenséggel a páros szobrok közül a biblikus tanulságokkal fölvértezett *Káin* (1994), avagy a magyar szobrászatban unikumnak számító bestiárium, azaz állat-ember sorozat »ütös«, egyszerre szent és profán megannyi darabja (*Fohász* – 2001; *Trófea* – 2014; *Viszony* – 2012; *Üvöltés* – 2002;

Kutyául – 1996). Tájmitosz, erdőmitosz, ember(i)ségmitosz? Csíkszentmihályinál úgy épülnek egymásra a rétegek, mintha öröktől fogva valaminő harmonikus életvágyat sugalló szellem rabja volna. Az is lenne (s talán az is), ha az önkifejezői bátorság nem törte volna össze az ítélkező komolyság kalodáit. Drámai sorozatokat (is) hurcol magában, ám nincs az a tengerhullám, amely – akár a vállára véve őt, akár az égre dobva – kiborítaná nyugalmából. Mindmáig meglévő keménysége onnan, hogy faragta (véssővel, kalapáccsal) az irdatlan kötőmeget, hogy az amorfból kibonthassa saját arcát. És mindazon teremtményeiét, akik szembemenvén a nehézségekkel, a sors bántásaival, a plasztikai gyönyörben vélték igazuk kiteljesítését. Minden művében, még a vicsorítókban is, az anyag *mosolyog*.” Két-három bekezdés – és máris előttünk áll az életmű, kibomlanak izgalmas tartalmi és szépségei.

A Szondi György által 2003-ban alapított Napkút Kiadó és a Cédrus, valamint a Kalota Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó az utóbbi években a magyar művészeti irodalom klasszikusai nyomán tevékenykedő, a közelmúlt és jelen napjaink művészettörténeteinek, művészeti íróinak – Mezei Ottó, P. Szűcs Julianna, Rózsa Gyula, P. Szabó Ernő, Kováts Albert, Szemadám György, Kozák Csaba, Novotny Tihamér stb. – gyűjteményes kötetekhez kapcsolódva egy nagyon figyelemreméltó, ropant értékes, művészeti írásokat, művészettörténeti tanulmányokat megjelentető könyvsorozat kiadójaként lépett fel. A sorozatban – mások mellett – olyan fontos kötetek láttak napvilágot, mint Supka Magdolna: *A drámai groteszk* (2013), Hann Ferenc: *A Sajna de Mahorkai vacsora* (2013), Deim Pál: *A nagy művészet csendben növekszik* (2016), Lóska Lajos: *Tárlatról tárlatra* (2018) és Prohászka László: *Menny és föld* (2018) című gyűjteménye. E sorozatba illeszkedett Szakolczay Lajos korábbi, *Nagybányától Picassóig* (2015) című, és e sorozatba illeszkedik a 2021-ben közreadott *A táj lélekarca* című, nehezen kézben tartható, és képletesen és valóságos értelemben ugyancsak nehezen letehető, nemcsak fizikai valójában súlyos kötete is.

A közlekedőedények végzik a dolgukat.